

Egeresi Zoltán: Kelet-mediterráneumi gázkincs: a ciprusi válság új dimenzióban¹

Vezetői összefoglaló

- Az elmúlt hónapok diplomáciai csatározásai Törökország és Ciprus között a sziget megosztottságára vezethetők vissza.
- Az elmúlt tíz évben jelentősen átalakult a Földközi-tenger keleti medencéjének energiaterképe: az eddig földgázbehozatalra szoruló államok (Egyiptom, Izrael, Ciprus) hamarosan exportőrökké lépnek elő, s hozzájárulhatnak az európai államok energiaéhségének, illetve az orosz földgáz szerepének csökkentéséhez.
- A sziget státuszának megoldatlansága miatt a kizárólagos gazdasági övezetek (EEZ) delimitációja, azaz kijelölése is vita tárgyát képezi, mely során Törökország úgy látja, hogy a Ciprusi Köztársaság jogsértő módon jár el.
- Ankara azt is nehezményezi, hogy a sziget északi részén elterülő Észak-ciprusi Török Köztársaság (KKTC) nem részesül a gázvagyon bevételeiből.
- Törökország gazdasági érdekeinek és (vélelmezett) jogainak biztosítása végett küld kutató- és hadihajókat a szerinte hozzá tartozó területekre, hogy kész helyzetet teremtsen – akár Ciprus és a nemzetközi közösség tiltakozása ellenére is.
- Ezzel szemben ciprusi – egyiptomi – izraeli – görög együttműködés jött létre, hozzájárulva Törökország regionális elszigetelődéséhez.
- A Ciprushoz (és Törökország déli részéhez) tartozó kizárólagos gazdasági övezetek konfliktusmentes lehatárolásához a sziget újraegyesítésére lenne szükség, amire továbbra is rendkívül csekély esély mutatkozik. Emiatt a lelőhelyek feltérképezése és a későbbiekben a földgáz kitermelése állandó feszültségforrás és diplomáciai csatározások terepe lesz a két állam között.

Július–augusztus folyamán Törökország fúróhajókat küldött a Ciprus szigete körüli vizekre, ami a szigetország és az EU, illetve az Egyesült Államok tiltakozását váltotta ki. A ciprusi kormány állami szuverenitásának megsértésével vádolta meg Ankarát. Törökország elutasította a vádat, mondván, hogy a ciprusi törökök érdekeit védi, s hajlandó akár fegyverrel is megvédeni a hajókat.

A diplomáciai konfliktus, illetve a fúróhajókat és a tengeri övezeteket illető kardcsörte azonban egyáltalán nem újdonság a Ciprus körüli vizeken: amióta 2011-ben a szigettől délre jelentős földgázlelőhelyeket tártak fel, azonnal felértékelődött a tengeri határok szerepe.

Az állandó konfliktus persze még régebbre vezethető vissza: a sziget 1974-es megosztottságát mind a mai napig nem sikerült rendezni. Törökország nem ismeri el a déli szigetrészt, miközben a sziget északi területeit magában foglaló Észak-ciprusi Török Köztársaságot a nemzetközi közösség nem tekinti legitim államalakulatnak. Ez a több évtizedes szembenállás a 2010-es évektől új dimenzióval egészült ki, amely ráadásul túlmutat Cipruson: a Földközi-tenger keleti medencéjében újabb és újabb földgázmezőket tártak fel ez előző években (az egyiptomi Zorh mezőt vagy az izraeli Tamart és Leviathant), amely egy ciprusi – egyiptomi – izraeli – görög együttműködés létrejöttéhez vezetett, ami pedig több tényező közrejátszása mellett Törökország regionális elszigetelődésében is szerepet játszik.

Ciprus megosztottsága: a jelenlegi probléma dióhéjban

A probléma megértéséhez érdemes kissé visszatekinteni a szigetország történetére. Az oszmán csapatok 1570-ben foglalták el, majd évszázadokra berendezkedtek a túlnyomórészt görög lakosságú szárazulaton. Az évszázadok alatt történő anatóliai

¹ Egeresi Zoltán (egeresi.zoltan@uni-nke.hu) az NKE Eötvös József Kutatóközpont Stratégiai Védelmi Kutatóintézet tudományos segédmunkatársa.

betelepülésnek köszönhetően jelentős török kisebbség alakult ki a szigeten.

Ciprus 1878-ban brit fennhatóság alá került. A II. világháború után megelénkültek a szigeten az elszakadási mozgalmak, ami tüntetésekhez, majd pedig olvasattól függően terrorcselekményekhez vagy felszabadító akciókhoz vezettek az EOKA nevű ciprusi görög szervezet részéről. Az EOKA ráadásul nemcsak a függetlenségért, de a Görögországgal történő egyesülésért (enoszisz) is síkra szállt. Miután 1952-ben Görögország (Törökországgal együtt) NATO-tag lett, nyíltan kezdte támogatni a ciprusiakat. A görög fegyveres akciók persze nemcsak az Egyesült Királyság, de a török kisebbség ellenkezését is kiváltották. Az utóbbiak előbb a sziget brit uralom alatt maradását, később megosztását (taksim) preferálták.² Ebben a helyzetben London az „oszd meg és uralkodj!” politikáját választotta: 1955-től meghívta Törökországot és Görögországot a sziget státuszának rendezéséről szóló tárgyalásokra.³

A felek végül az 1959-es zürichi és londoni egyezményben rendezték a sziget helyzetét: az Egyesült Királyság egy néhány négyzetkilométeres katonai támaszpont megtartása mellett kivonult a szigetről, melynek megtiltották az egyesülést Görögországgal és Törökországgal egyaránt. Ugyanakkor az Egyesült Királyságon kívül a két említett állam is a sziget státuszát garantáló hatalom lett, egyben felhatalmazást kaptak arra, hogy érvényt szerezzenek a megállapodásnak, s fellépjenek a görög vagy a török csoportok védelmében.⁴ A sziget alkotmánya szerint – melyről szintén a szerződés rendelkezett – az ország államfőjének görögnek, alelnökének töröknek kellett lennie, akik széles vétó jogkörökkel rendelkeztek. A törökség mintegy 20 százalékos népességben belüli arányához képest nagylelkűen több parlamenti mandátumot kapott.⁵

Összességében ezek a tényezők a Földközi-tenger keleti medencéjében egy újabb puszkaporos hordót teremtettek, amely a maga lappangó etnikai konfliktusával csak a robbanásra várt. Erre 1963 végén került sor, amikor a szigeten elszórtan élő török kisebbség megerősítette az enklávéit, illetve Ankara majdnem lerohanta a szigetet – az intervenciótól csak az amerikai elnök határozott beavatkozása (az ún. Johnson-levél) tudta eltántorítani. Ugyan a háborút sikerült elkerülni, de a két közösség közötti problémák nem oldódtak meg.

Az újabb fordulatot az hozta, hogy Athén támogatásával 1974-ben katonatisztek egy csoportja puccsot hajtott végre a ciprusi elnök, Makariosz érsek ellen, s kimondta a sziget egyesülését Görögországgal. A török válasz nem maradt el: Bülent Ecevit akkori török miniszterelnök haladéktalanul engedélyt adott a katonai intervencióra. Ennek már első hulláma meghozta a sikert: a puccsisták elmenekültek (sőt, a görögországi katonai junta is összeomlott, ezzel utat nyitva a demokratizálódásnak), a hatalom pedig a helyiek kezébe került. A fegyverszünet azonban nem tartott sokáig, s a nemzetközi közösség tiltakozása ellenére Törökország egy második hadjáratban augusztus folyamán újabb területeket foglalt el, így összességében a sziget 37 százaléka került ellenőrzése alá. Az északi részt hamarosan a senki földjévé váló ún. Attila-vonal választotta le a délitől, miközben a törökök északra, a görögök délre költöztek.

A török részen 1983-ban kikiáltották az – azóta is csak Ankara által elismert – Észak-ciprusi Török Köztársaságot (KKTC), ezzel a sziget két entitásra szakadt, az északi részen mintegy 30 ezer török katonával. A török ciprióta entitás erőteljesen függ a török anyaállamtól, amely jelentős támogatást nyújt a sziget török részének gazdasága számára. Az intervenció után Anatóliából jelentős népesség települt át (a mai lakosság mintegy 30 százaléka), illetve a területen megjelentek a törökországi cégek is. Szintén fontos tényező lett, hogy az anyaországi egyetemek közül számos létesített kampuszt, s ezek pezsgő diákéletet és plusz bevételforrást hoztak a szigetrészre. Ezzel együtt a török ellenőrzés meghatározó, a KKTC jegybankja elnökének például török

² KACZIBA Péter: Többség kisebbségi, kisebbség többségi támogatással: Az anyaországi beavatkozás szerepe Cipruson. In: SZALAI Máté; WAGNER Péter: *A többség–kisebbség dinamika szerepe a közel-keleti konfliktusokban*. Külügyi és Külgazdasági Intézet, Budapest, 2019, 58-80. és 61-62.

³ Ezzel a ciprusi kérdés komoly belpolitikai témává vált Törökországban, s közrejátszott az 1955. szeptemberi eseményekhez, amikor a feltüzelt tömeg megtámadta az isztambuli görögök boltjait. Az incidens pedig utat nyitott az isztambuli görögység gyors emigrációjához Görögországba.

⁴ KACZIBA Péter, 2019, 62.

⁵ [Constitution of Cyprus 1960](#) [online] Forrás: UNPan1 [2019. 08. 03.]

állampolgárnak kell lennie. Emellett a török nagykövetek is jellemzően aktívan igyekeznek kivenni részüket az állam életének alakításában.

Athén a török anyaországhoz hasonlóan szintén megpróbálta támogatni a görög cipriótákat – noha a sziget megosztását eredményező 1974-es puccs miatt erősen csökkent a befolyása. A következő évtizedekben Görögország a szigethez hasonlóan lemondott az egyesítésről, s a török beavatkozás jogtalanságának propagálására helyezte a hangsúlyt. Az 1990-es évektől kezdve pedig egyre inkább a sziget uniós tagságának elérése lett a célja, amit sikeresen el is ért 2004-ben.⁶

Törökország és a Ciprusi Köztársaság kapcsolata még bonyolultabb: Ankara nem ismeri el a görög ciprióta államalakulat létét (ennek köszönhetően Nicosia kérésére többet is befagyasztottak Törökország uniós csatlakozási tárgyalási fejezetei közül), s ezzel együtt a török ciprióták érdekeit igyekszik képviselni.

A sziget újraegyesítése érdekében már a török intervenció utáni években megindultak a tárgyalások ENSZ közvetítéssel. Annak köszönhetően, hogy a Ciprusi Köztársaság az 1997-es luxemburgi csúcson, Törökország pedig az 1999-es helsinki csúcson kapta meg az uniós tagjelölt státusz, a sziget egyesítése is fontosabbá vált. A felek a probléma megoldásához a 2004-ben jutottak a legközelebb, amikor Kofi Annan ENSZ-főtitkár újraegyesítési javaslatáról népszavazást rendeztek. Ezt a török ciprióták többsége támogatta, míg a görög rész nemmel szavazott, így ez a lehetőség meghíusult. A Ciprusi Köztársaság a rendezés nélkül lett az EU tagja, ami Törökország uniós csatlakozási törekvéseit akadályozza, illetve a sziget körüli vitákba bevont egy sokkal nagyobb politikai entitást is.

Kevés eredménnyel, de a sziget egyesítéséről szóló tárgyalások folytatódtak az ENSZ égisze alatt 2004 után is. Ezek dinamikája azonban a 2000-es évek végétől kiegészült a Ciprus körüli földgázmezők kérdésével is. 2014-ben az újraegyesítési tárgyalásokat felfüggesztették, majd azok ismét újraindultak. A legutóbbi évek ígéretes fordulót követően a Svájc területén található Crans-Montanában folyó tárgyalások 2017 júniusában zátonyra futottak. A bizónális és bikomunniális megoldást szorgalmazó tárgyalásokon végül a két fél nem tudott megegyezni a területi módosításokról és a biztonsági garanciákról.⁷

A kelet-mediterráneumi gázkincs, Ciprus és a geopolitika

Mint már említettük, a több évtizedes ciprusi vita a 2010-es évek elejétől új dimenzióval egészült ki. A több külföldi vállalat bevonásával (Noble Energy, ENI, Exxon Mobil stb.) indított kutatások eredményeinek köszönhetően teljes mértékben átalakult a Kelet-Mediterráneum energiapolitikai térképe. 2009-2015 között ugyanis több jelentős gázmezőt sikerült feltárni az Egyiptom, Izrael és Ciprus által határolt tengerrészen. Ráadásul ezek jelentős készletek: az egyiptomi Zohr 850 milliárd m³-es, az izraeli Leviathán 500-620 milliárd m³-es⁸ és a Tamar 200 milliárd m³-es gázlelőhelyek, hogy csak a legjelentősebbeket említsük. Becslések szerint ezen túlmenően még további jelentős szénhidrogénkincs található a régióban, ami feltárára vár. Az utóbbi években újabb lendületet kapó kutatások hozták is az eredményeket, így például 2019 áprilisában a görög Energean vállalat tárt fel kisebb, pár tíz milliárd köbméternyi gázt tartalmazó mezőket az izraeli partoktól nem messze.⁹

E felfedezések hatása óriási volt. Az eddig behozatalra szoruló országok lehetőséget kaptak, hogy gázexportőrökké váljanak. A Zohr mezők 2015-ös feltáráásával Egyiptom hirtelen energia-nagyhatalommá vált, erre az évre már önellátó, s az előzetes várakozások szerint 2019 végéig megkezdik a gázexportot. Annak köszönhetően, hogy két jelentős LNG-terminállal rendelkezik, kiváló lehetősége van arra, hogy gázvezetékek nélkül szállítson az európai piacra, valamint regionális földgázelosztóvá váljon. A két terminálban részesedéssel rendelkező Royal Dutch Shell és Eni vállalatok nagy erőfeszítéseket tesznek, hogy az év végéig mindkét létesítmény teljes kapacitáson működjön. Ezáltal nemcsak az egyiptomi földgázt lehet cseppfolyósítani és értékesíteni

⁶ KACZIBA Péter, 2019, 68-69.

⁷ [Cyprus reunification talks collapse, U.N. chief 'very sorry'](#) [online] 2017. 07. 07. Forrás: Reuters [2019. 07. 25.]

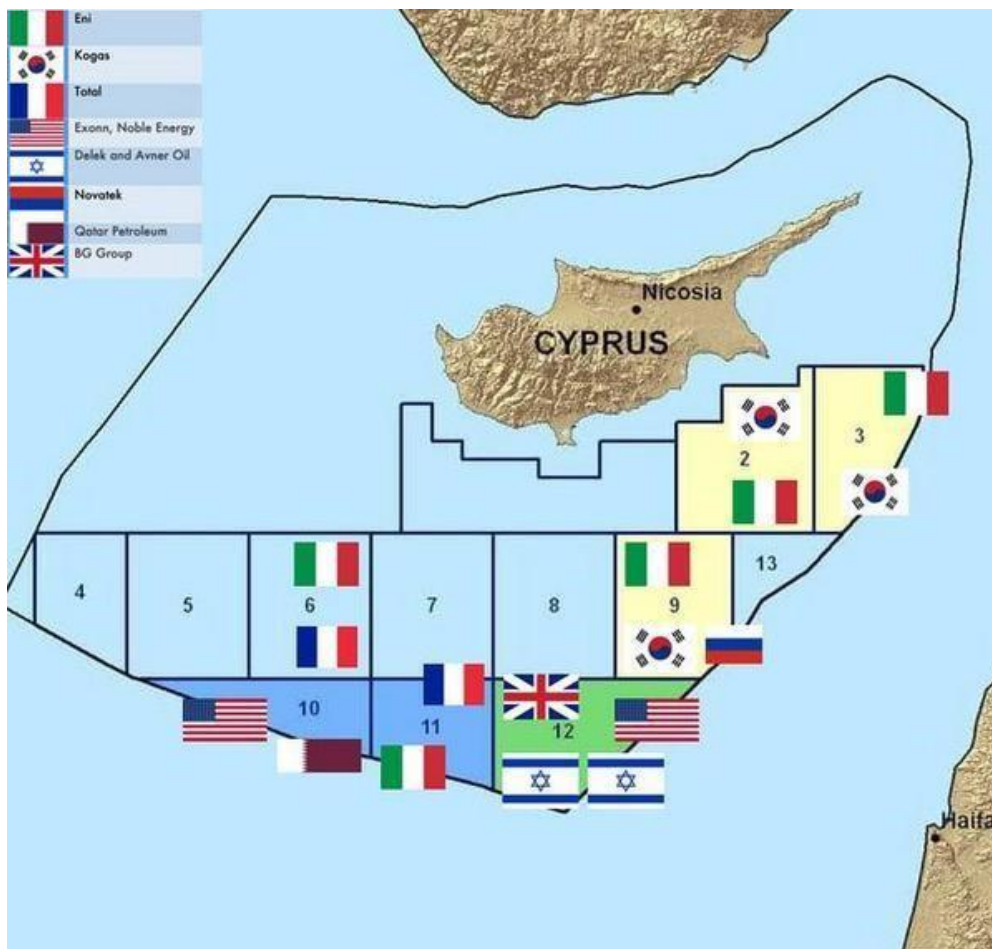
⁸ [Israel: Differing opinions on the Leviathan field size](#) [2016. 06. 6.] Forrás: Offshoreenergytoday.com [2019. 07. 31.]

⁹ [Significant natural gas discovery made off israel's shore](#) [2019. 05. 15.] Forrás: Jerusalem Post [2019. 07. 31.]

az európai piacon, hanem a környező országokét is, ami mind Izrael, mind Ciprus számára lehetőségekkel kecsgetet.¹⁰ Hatalmas lelőhelyeinek köszönhetően januárban Jordániával is megállapodást kötött az egyiptomi kormány arról, hogy az ország földgázszükségletének felét biztosítja 2019-ben – ezt gázvezeték segítségével.¹¹

A hirtelen szintén exportórrá váló Izrael (a Leviathan mező gázkészletének kitermelése az év végéig szintén kezdetét veszi, a Tamar kitermelése pedig már 2013 óta tart) szerződést írt alá Egyiptommal évi 7 milliárd köbméter gáz szállításáról. A megállapodás szerint novembertől a Tamar és Leviathan mezőkből érkező földgáz egy része az egyiptomi piacra, más része pedig újraértékesítésre kerül.¹²

Nemcsak Izrael és Egyiptom, de Ciprus is szerencsés volt: több fúrás is sikerrel járt, amit elősegített, hogy e két állammal a 2000-es években rendezték a kizárólagos gazdasági övezetek (EEZ)¹³ megállapítását. A szigettől délre fekvő területen található, nem, vagy „korlátozottan” vitatott hovatartozású blokkok (lásd később) egy részében az utóbbi nyolc év kutatómunkája már hozott eredményt.

1. ábra: A Ciprustól délre elterülő blokkok és az azokban tevékenykedő nemzetközi vállalatok.

Forrás: Andreas Vou, VoxEurope

¹⁰ [Egypt Looks to Offshore Gas Field for Growth and Influence](#) [2019. 03.11.] Forrás: The New York Times [2019. 07. 30.]

¹¹ [Egypt to supply Kingdom with half of its gas needs this year](#) [2019. 01. 13.] Forrás: Jordan Times [2019. 07. 30.]

¹² [Israel will start exporting natural gas to Egypt this year](#) [2019. 07. 25.] Forrás: Aljazeera [2019. 08. 01.]

¹³ A kizárólagos gazdasági övezet (*exclusive economic zone* – EEZ) 24-200 tengeri mérföldre benyúló terület, ami a parti tenger (partvonalától 12 tengeri mérföld) és a csatlakozó övezet (12-24 tengeri mérföld) utáni térséget jelöli; ebben az övezetben az adott állam kizárólagosan rendelkezik az ott található erőforrások, nyersanyagok fölött.

Eddig három jelentős mezőt sikerült feltárni. Az elsőt még 2011-ben, a mintegy 140 milliárd m³ földgázt rejtő Afrodité mezőt (12-es blokk), a másodikat az ENI találta meg a 6-os blokkban (Calypso mező, a becslések szerint 170-230 milliárd köbméter) 2018 elején.¹⁴ Idén februárban pedig az Afroditénél is nagyobb mezőre bukkantak az Exxon Mobil fúróhajói: a Glaucus-1 nevet viselő területen (10-es blokk) mintegy 140-230 milliárd köbméternyi földgáz található az eddigi becslések szerint.¹⁵ Ezzel a szigettől délre elterülő földgázkinccs valós nagysága 450-600 milliárd m³ lehet. A kutatások még folynak, s akár további jelentős eredményekkel járhatnak.

A szigetországtól délre elterülő blokkokban végzett sikeres fúrások Ciprust is hasonló helyzetbe hozták, mint Egyiptomot és Izraelt: megadták a lehetőséget, hogy megfelelő infrastrukturális beruházásokkal energetikai nagyhatalom legyen. A 2010-es évek elejének gazdasági nehézségei tükrében (lásd a görög válság begyűrűzését) kifejezetten ígéretes lehetőséget jelentettek a feltárások.

Mindezek együttesen oda vezettek, hogy a három ország kapcsolata jelentősen javult,¹⁶ s megindult a szorosabb energetikai együttműködés kiépítése, amibe már Athén is bekapcsolódott – hiszen az exportra termelő országok számára kulcskérdés, hogy eljusson az európai piacokra a földgázuk, amiben Görögország szívesen játszana tranzit szerepet. Ennek megfelelően Görögország–Ciprus–Izrael, illetve Görögország–Ciprus–Egyiptom részvételével háromoldalú tárgyalások indultak meg. Athén ezzel együtt az utóbbi években jelentősen javította pozícióit a térségben, és sikerült rendkívül jó viszonyt kiépítenie e téren az Egyesült Államokkal.¹⁷

Így nem véletlen, hogy főként Athén ösztönzésének köszönhetően rendezték meg az első Görögország–Ciprus–Izrael találkozót 2016 legelején. Ezt azóta további négy találkozó követte. Az eredetileg főleg energetikai kooperációra fókuszáló fórum mára sokkal szélesebb egyeztetési platformmá vált, így a legutóbbi, 2018 decemberében rendezett alkalommal már az innováció és a kiberbiztonság is napirendre került. A felek az Egyesült Államok támogatása mellett felállítottak Nicosiában egy állandó titkárságot, ezzel újabb lépést téve a háromoldalú találkozók intézményesülése felé.

Az Egyiptom–Görögország–Ciprus részvételével zajló találkozók szintén hasonló utat jártak be. A már a hatodik találkozón is túl lévő együttműködés szintén több területre terjed ki, és szintén Cipruson rendelkezik állandó titkársággal. Az együttműködés itt is gyümölcsözőnek tűnik, mivel Nicosia és Athén az EU-ban támogathatja az egyiptomi érdekeket, miközben ők Afrika felé találtak egy biztos támaszt.

A regionális energetikai együttműködés ebben az évben újabb szinten lépett: 2019 januárjában a Ciprusi Köztársaság, Egyiptom, Görögország, Izrael, Jordánia, Olaszország és a Palesztin Hatóság részvételével találkozót tartottak Kairóban, melynek keretében megegyeztek, hogy egy regionális intézményt (*Eastern Mediterranean Gas Forum*) hoznak létre az energetikai kooperáció koordinálására.¹⁸

Feltűnő ugyanakkor, hogy négy (öt) szereplő kimaradt a meghívottak közül: Szíria, Líbia, Libanon, Törökország (illetve a KKTC) nem vett részt a fórumon. A hiányzásuk a Kelet-Mediterráneum medencéjének középső és északi részét érintő vitákra vezethető vissza. A szíriai háború miatt Szíria kizárólagos gazdasági övezetében el sem kezdődhetek a kutatások, illetve a háború lezárásig kétséges, hogy Damaszkusz képes lenne-e egyáltalán foglalkozni az üggyel. Líbiával hasonló a helyzet: az ország területén jelenleg több hatalmi központ is létezik, melyek versengenek a kizárólagos irányításért.

Ami Libanont illeti, a közel-keleti ország nehezményezi a ciprusi–izraeli tengeri határ kijelölését, s azzal vádolja Tel-Avivot, hogy közel 1000 km²-nyi területet vett el tőle. Bejrút ezzel pedig nehezíti a határsávbán lévő területek feltárását, s addig nem hajlandó ratifikálni a Ciprussal kötött delimitációs szerződést, amíg az nem tárgyalja újra az Izraellel kötött szerződését – amiről az utóbbi természetesen hallani sem akar. Így a

¹⁴ [Eni made important gas discovery in block 6 \(updated\)](#) [2018. 02. 08.] Forrás: Cyprus Mail [2019. 07. 29.]

¹⁵ [Exxon's Cyprus gas discovery adds another giant to East Med collection](#) [2019. 02. 28.] Forrás: Reuters [2019. 07. 31.]

¹⁶ Ciprus Egyiptommal 2003-ban, Libanonnal 2007-ben, Izraellel pedig 2010-ben kötötte meg az EEZ-k delimitációjára vonatkozó szerződéseket.

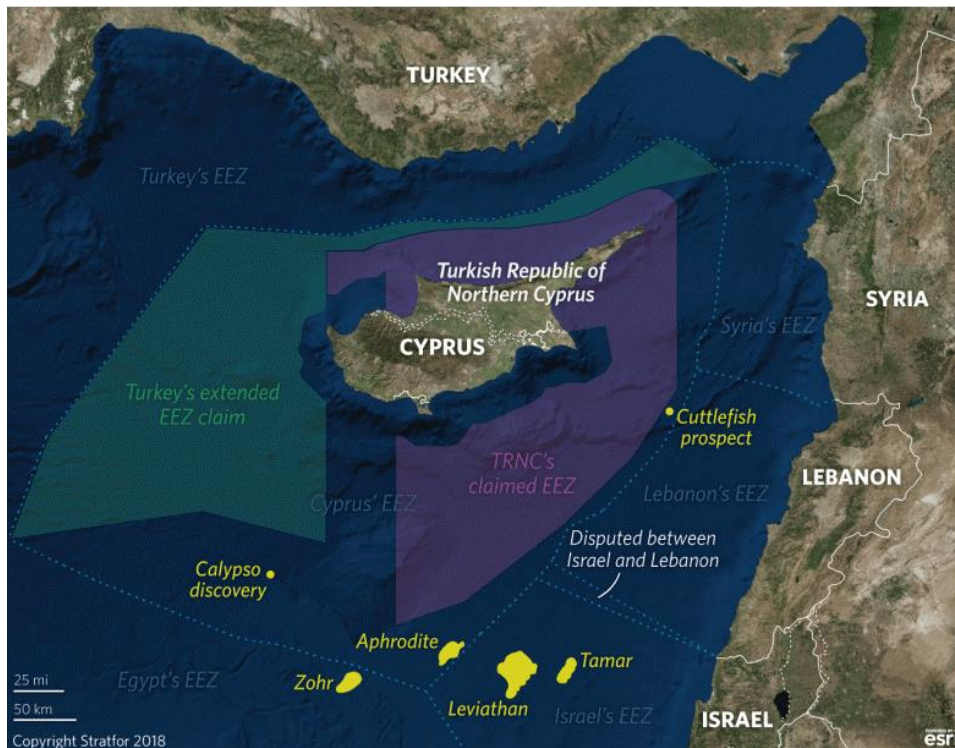
¹⁷ Dimitar BECHEV: [Greece Is Getting Good at Geopolitics](#) [online] 2019. 07. 25. Forrás: Foreign Policy [2019. 08. 01.]

¹⁸ [Eastern Mediterranean countries to form regional gas market](#) [2019. 01. 14.] Forrás: Reuters [2019. 07. 31.]

tradicionálisan jó ciprusi–libanon kapcsolatok ellenére Nicosia lehetetlen helyzetbe került, s diplomáciai erőfeszítései ellenére sem tudja rábírní a két országot a vita rendezésére. A patthelyzet – ezen a fronton is – állandósult.

Ennél sokkal komolyabb gondot okoznak a sziget megosztottságából fakadó problémák. A jelentős gázvagyron kiaknázása az első perctől feszültséget generált a sziget északi és déli fele, illetve ezzel együtt Törökország között. A Ciprusi Köztársaság, amely az 1960-ban függetlenné vált sziget jogos örökösének tartja magát, s amelyet a nemzetközi közösség is elismer, belügynek tekinti a gázmezők kérdését (illetve az erről folytatott alkudozást a török cipriótákkal). Nem zárkózik el ugyan a tárgyalásoktól, azonban minden kutatást a saját szuverenitásának megsértéseként értelmez.¹⁹

Maritime Disputes in the Eastern Mediterranean

2. ábra A kelet-mediterráneumi gázmezők és területi viták

Forrás: Stratfor, 2018

A ciprusi törökök ezzel szemben úgy vélik, hogy a gázlelőhelyek közösek, a belőlük származó jövedelemből mindkét félnek részesednie kell. Ennek megfelelően egy közös felügyelő szerv hatáskörébe utalják a kérdést, akár nemzetközi szereplők, így az ENSZ és az EU bevonásával. Ez utóbbira már többször is tettek javaslatot: 2011-ben és 2012-ben, illetve legutóbb 2019 júliusában,²⁰ és nemcsak a gazdasági kérdésekbe történő beazolást tenné lehetővé, hanem egyszerre nemzetközi jogi státuszt is adna a KKTC-nek – amit Nicosia természetesen elvet.

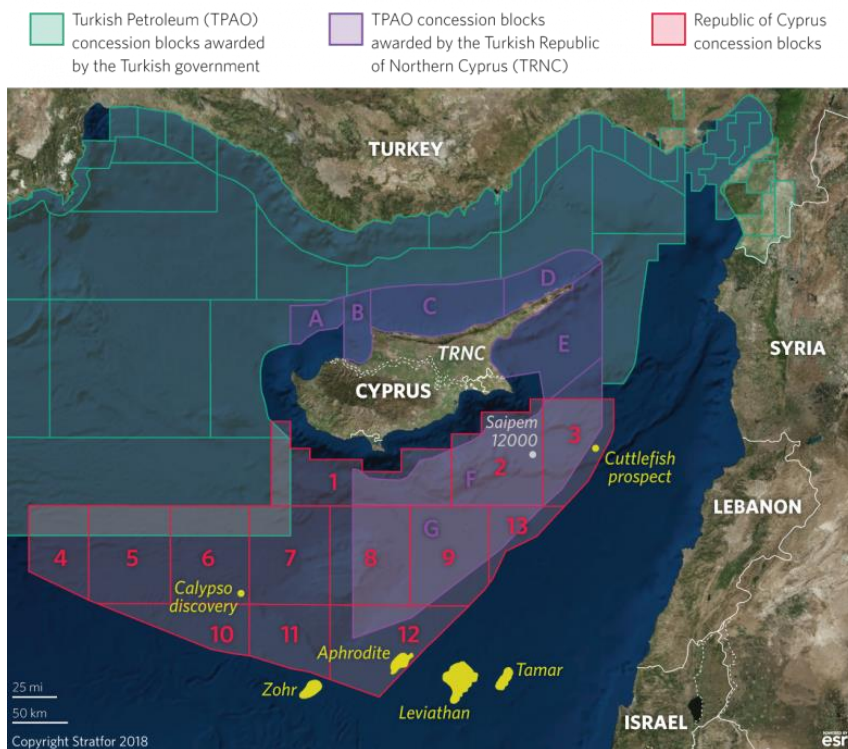
A ciprusi kizárólagos gazdasági övezet lehatárolása érdekében Libanonnal, Izraellel és Egyiptommal megkötött szerződések mintájára Törökország a KKTC-vel kötött delimitációs egyezményt 2011-ben. Ennek értelmében a Ciprusi Köztársaság gazdasági övezetének mintegy felét magának követeli a ciprióta török kormány,

¹⁹ KACZIBA Péter: A ciprusi földgázincs feltárásának bel- és külpolitikai sajátosságai, *Külügyi Szemle*, 12. évf., 2013/4., 149-171. és 155.

²⁰ Interjú Selda Çimennel, az Észak-ciprusi Török Köztársaság magyarországi főképviselőjével, 2019. július 31-én, Budapesten.

ideértve az 1, 2, 3, 8, 9, 12, és 13-as blokkokat.²¹ Azonban a ciprióta törökök és görögök között húzódó vitán túlmenően Törökország is jelentős területeket követel magának. Ankara véleménye szerint számára jóval nagyobb kizárólagos gazdasági övezet járna, mint Ciprusnak, amelynek szigetként Törökország szerint nem jár a 200 kilométeres sávig terjedő övezet (Törökország nem ratifikálta az ENSZ 1982-es Tengerjogi Egyezményét – UNCLOS). Így a Nicosiának az UNCLOS szerint járó területek egy részét (1, 4, 5, 6, 7 blokk) Ankara saját felségvizének tekinti, és vitatja az Izraellel és Egyiptommal kötött szerződéseket, mondván, hogy a sziget nem járhat el önkényesen a ciprióta törökök megkerülésével ilyen ügyben. 2018. október 31-én Törökország megkezdte a fúrásokat Antalya környékén, még azelőtt, hogy az Exxon Mobil hozzálátott volna a 10-es blokk feltárásához. November elején pedig Erdoğan a korábbiakhoz hasonlóan megfenyegette a nemzetközi vállalatokat, hogy ne merjenek kutatásokat végezni a ciprusi vizeken.²²

Turkish and Cypriot Oil and Gas Concessions

3. ábra Török és ciprusi földgázkoncessziók és vitatott blokkok

Forrás: Stratfor, 2018

A jelenlegi földgázlelőhelyek miatti török-ciprusi konfliktus

Az előbbieken kifejtett jogi és politikai megfontolások már az első perctől kezdve konfliktushoz vezettek Törökország és Ciprus között. Az első ciprusi licenszszerződés megkötése (2008) után (ezt az amerikai Noble Energy nyerte meg) a térségbe küldött kutatóhajót a török hadihajók tartóztatták fel – ez már előre jelezte egy komoly konfliktus kialakulásának esélyét. Három évvel később, amikor 2011 szeptemberében a Noble Energy fúróhajót küldött a 12-es blokkba, a török kormány keményen reagált a fejleményre. Ankara nyomban delimitációs egyezményt kötött a KKTC-vel, amelynek kizárólagos gazdasági övezetében a Törökországi Olajvállalat, a TPAO kapta a koncessziós jogokat. Ezzel együtt a TPAO megkezdte az eszközbeszerzést, hogy végre tudja

²¹ Türkiye Akdeniz’de neden münhasir ekonomik bölge ilan etmiyor? [online] 2019. 04. 23. Forrás: Haber Güneş [2019. 07. 30.]

²² Gas in Cyprus: blessing or curse? [2019. 01. 14.] Forrás: Balcanicaucaso [2019. 07. 31.]

hajtani a tengerfeneket érintő kutatásokat. A vállalat még 2012-ben megvásárolta a Barbarossa Hayreddin Paşára keresztelt szeizmológiai kutatóhajót, amit újabbak követtek, és ez újabb nemzetközi tiltakozásokhoz vezetett Nicosia részéről.

A következő években újabb licenszerződéseket kötöttek a ciprusi görögök, egyelőre csak olyan blokkokban, amelyekre nem vonatkoztak a török követelések. Ugyanakkor Ankara 2014-ben újabb hajót küldött a ciprusi vizekre, szintén hadihajókkal biztosítva. A 2015-2017 közötti tárgyalási időszakban nem történt incidens a vizeken, viszont az év márciusában – nem sokkal az ENI felfedezését követően (Calypso mező) – Ankara újabb fűróhajót küldött a ciprusi vizekre, amit a ciprusi kormány a szuverenitásának megsértéséért könyvelt el. Ezt megelőzően az ENI bejelentése után a 3-as blokkban a vállalat fűróhajóját tartóztatta fel a török haditengerészet, majd kényszerítette azt a visszafordulásra.

A 2019-es év is a regionális energetikai fejleményeknek megfelelően aktívan indult a török fél számára: januárban a Barbarossa hajó újakezdte a kutatást. Májusban pedig új fűróhajó érkezett a nyugat-ciprusi vizekre, amire Nicosia válasza az volt, hogy elfogatóparancsot adott ki a legénység ellen. Ciprus és Görögország kérésére az európai uniós válasz sem maradt el: júniusban az Európai Tanács elítélte a török akciót és a hajók kivonására szólított fel. Az EU külügyminiszterei július 25-én szankciókat is elfogadtak. Törökország 4,454 milliárd eurós előcsatlakozásai alapját 145,8 millió euróval csökkentették, leállították a légi szállítási egyezményről szóló tárgyalásokat, illetve más, magas szintű tanácskozásokat. Ezzel együtt pedig a Tanács felhívta az Európai Fejlesztési Bankot, hogy állítsa le a törökországi hitelezést, amelynek összege tavaly megközelítette a 360 milliárd eurót.²³

Erre válaszul Ankara kijelentette, hogy az uniós szankciók egyáltalán nem fogják befolyásolni a szénhidrogén-készletek feltárására tett erőfeszítéseit, mivel azok egyrészt a saját, másrészt pedig a ciprusi törökség tulajdonát képezik.²⁴ A török kormány továbbá jelezte, hogy egy újabb hajót irányít a térségbe a már ott tevékenykedő három mellé.²⁵ Úgy tűnik azonban, hogy Törökország a sikeres ciprusi fűrások hosszú távú blokkolására nem rendelkezik megfelelő eszközökkel. A nemzetközi környezet nem támogatja ezeket az akciókat, s mivel a nemzetközi közösség a Ciprusi Köztársaságot tekinti a sziget egyetlen államának, nemzetközi jogilag is nagyon korlátozottak Ankara lehetőségei. Ugyanakkor Ankara az utóbbi években jelentős pénzügyi forrásokat fordított egy ütőképes hadiflotta kiépítésére. A déli előterében lévő országok között alakuló energetikai kooperáció – mint láttuk, januárban Kairóban magas szintű fórum szerveződött Törökország kihagyásával – erődemonstrációra készítette az országot. Ennek megfelelően február 27. és március 8. között „Kék haza” (Mavi Vatan) névvel megrendezték az ország modern kori történelmének legnagyobb haditengerészeti gyakorlatát. A Fekete-tengeren, az Égei-tengeren és Földközi-tengeren zajló gyakorlaton 103 hadihajó, tengeralattjáró és egyéb hajó, valamint drónok vettek részt.²⁶ A gyakorlatba ráadásul az oroszokat is sikerült bevonniuk.²⁷ Ezzel párhuzamosan zajlik a flotta fejlesztése is. Már készül, s a várakozások szerint 2020-ra átadják az ország első (kisebb méretű) repülőgép-hordozóját, a TCG Anadolut.²⁸ A török tervek szerint 2023-ra összesen 24 új hajó, köztük négy fregatt fog elkészülni, mindezek hazai gyárakban.²⁹

Külpolitikai szinten nem alakult túl biztatóan Törökország pozíciója. Míg a Ciprusi Köztársaság rendezte és többnyire javította kapcsolatát a régió államaival, s a két legnagyobb gázlelőhely birtokosával, Izraellel és Egyiptommal egészen szívélyessé váltak a kapcsolatok és az energetikai együttműködés felé is megnyílt az út, addig Törökország elszigetelődött. A 2009-es davosi és 2010-es Mavi Marmara flottilla incidens után a

²³ EU sanctions Turkey for drilling off the coast of Cyprus [online], 2019. 07. 16. Forrás: Euronews [2019. 07. 25.]

²⁴ No: 206, 16 July 2019, Press Release Regarding the Conclusions Adopted by the EU Foreign Affairs Council [online], 2019. 07. 16. Forrás: Mfa.gov.tr [2019. 07. 25.]

²⁵ Dördüncü gemi de gidiyor [online], 2019. 07. 17. Forrás: Hurriyet [2019. 07. 25.]

²⁶ 'Mavi Vatan' daki dev tatbikat göz kamaştırdı [online], 2019. 03. 07. Forrás: Anadolu Ajansı [2019. 08. 01.]

²⁷ Rusya: Türkiye ile Karadeniz'de ortak tatbikat düzenledik [2019. 03. 08.] Forrás: Aydınlık [2019. 08. 01.]

²⁸ TCG Anadolu Geliyor [online], 2019. 02. 12. Forrás: Youtube [2019. 08. 01.]

²⁹ Turkey is willing to set Eastern Mediterranean on fire. Why now and what lies next... [online], 2019. 05. 07. Forrás: SEMed Energy Defense [2019. 08. 01.]

korábban jónak mondható viszony megromlott Izraellel, illetve 2013-ban Murszi egyiptomi elnök megbuktatását követően az új egyiptomi kormányzattal is ellenségesé vált a kapcsolat. Ugyanakkor a török kormány a szomszédos Szíriától sem számíthat sok jóra.

Ezek a konfliktusok pedig a három ország, Ciprus, Egyiptom és Izrael határvidékén található földgázkincs értékesítésére is rányomják bélyegüket. Ankara szerint kézenfekvő és a legolcsóbb megoldás az lenne, ha Törökország felé épített vezetéken keresztül szállítanák a földgázt az energiaéhes uniós államok felé. Mindez a gazdasági racionalitás mellett kétségkívül előnyös lenne az ország számára: nemcsak hatalmas tranzitbevételekhez juttatná Ankarát és erősítené az energiaelosztó központ szerepét, de fogyasztóként belépve maga is diverzifikálhatná az eddig 50-60 százalékban Oroszországtól függő gázimportját. Nem véletlen, hogy több évnyi fagyos viszony után 2015 végétől, az orosz Szu-24-es lelövése utáni szankciók árnyékában indult meg a török–izraeli kapcsolatok javulása, s került sor kölcsönösen nagykövetség küldésére.³⁰ A látványos közeledés nem tartott sokáig, ahogy korábban is, úgy 2018-ban ismét a palesztin–izraeli kapcsolatok miatt romlott meg a két állam kapcsolata, aminek köszönhetően ismét nem delegálnak nagykövetet egymáshoz.³¹ Ezzel párhuzamosan az energetikai együttműködés is kezdetleges stádiumban maradt.

Mi várható?

A jelenlegi konfliktus az évek óta húzódó szénhidrogén-kincs, illetve tágabb értelemben Ciprus több évtizedes megosztottságának legújabb fejezete. Ankara az elmúlt tíz évben a Kelet-Mediterráneum legtöbb államával „összeveszett” (2009-2010: Izrael, 2011: Szíria, 2013: Egyiptom), így a gazdasági racionalitással szemben kétséges, hogy ezek az államok egy olyan gázvezeték megépítését hagynák jóvá, ami a velük ellenséges vagy éppen megbízhatatlannak ítélt kis-ázsiai államokon keresztül vezetne a hőn áhított uniós piacok felé. Emiatt három opció van napirenden: az izraeli–ciprusi felségvizekről Görögország érintésével építendő EastMed gázvezeték terve, – melynek aláírásán 2019 márciusában Mike Pompeo is részt vett, demonstrálva az Egyesült Államok támogatását minden olyan projekt mellett, ami az orosz gáz kiváltását teszi lehetővé Európában. Ráadásul az Európai Bizottság is közös érdekű projektnek nyilvánította a gázvezetékét. Azonban több nehézség is akadályozza a megvalósítását, így például problémaforrást jelenthet az együttműködés instabilitása, a piacok nagysága, illetve a nemzetközi viták.³²

A második opció, hogy Ciprus maga épít egy LNG terminált – azonban ennek költségei és a valóban kitermelhető földgázkincs nagysága kérdésessé teszi ennek realitását.

Nagy valószínűséggel a már működő egyiptomi LNG-terminálokhoz vivő vezetékeket választják a régió kormányai. Így például a ciprusi–egyiptomi gázvezetékéről 2018 őszén megállapodást is aláírtak.³³

Törökország céljai világosak: biztosítani magának a saját kontinentális talapzatához, illetve ezzel együtt az Észak-ciprusi Török Köztársasághoz tartozó területek alatt megbúvó természeti kincsek kitermelésének jogát. Mindezt a komoly diplomáciai és nemzetközi jogi aggályok, a térség szinte összes államának tiltakozása ellenére akarja elérni. A török politika ezen célok mentén alapvetően reaktívan alakult: a ciprusi (esetleg regionális) lépésekre adott válaszként küldött kutatóhajókat vagy hadihajókat a fennhatósága alatti vizekre. Az utóbbi hónapok erődemonstrációi is ezt a célt szolgálják: a felgyorsuló kelet-mediterráneumi együttműködésre és folytatódó ciprusi kutatásokra nyomást gyakorolni, megvédeni a török és észak-ciprusi érdekeket, miközben késleltetni a nemzetközi cégek fúrásait, kutatásait, ezzel is jobb pozíciót kiharcolva a tárgyalásokhoz.

Ankara viszont nemcsak a terepen igyekszik erőt mutatni, hanem a kialakuló héhatalmi szövetség mellé saját szövetségeseket keres. Ebben a helyzetben jelenleg négy entitás jöhet szóba: az Izraellel területi vitákat folytató Libanon, a Görögország és Egyiptom hátában lévő Líbia, valamint a viszonylagos autonómiával

³⁰ Israel, Turkey deepen energy ties as relations resume after 6-yr rupture [online] 2016. 10. 13. Forrás: Reuters [2019. 07.30.]

³¹ Israel decides not to appoint new ambassador to Turkey [2018. 11. 19.] Forrás: Anadolu ajansi [2019. 07. 30.]

³² Nikos Stafos: Can the East Med Pipeline Work? [online] 2019. 01. 22. Forrás: CSIS [2019. 08. 01.]

³³ Cyprus Pipeline Deal With Egypt Brings Gas Step Closer to Europe [online] 2018. 09. 19. Forrás: Bloomberg [2019. 08. 01.]

rendelkező Gáza, amely szintén rendelkezik egy kis területű tengeri kijáráttal. Ankara támogatásáról biztosította Bejrútot, s mivel Libanon nem ratifikálta a delimitációs szerződést Ciprussal, emiatt ezzel valóban segíti Törökország pozícióit. Líbia szintén nagy jelentőséggel bír Ankara terveiben, azonban úgy tűnik, hogy ott sem sikerült megtalálni a megfelelő szövetségest.³⁴

A török akciókra adott uniós szankciók szerények, a törökök törekvéseit kevésbé fogják korlátozni. Az amúgy sem túl jelentős pénzügyi források korlátozása – ahogy erre már 2018-ban is láthattunk példát – újabb éket vernek az EU és Törökország kapcsolatába, de nem képes olyan fenyegetéssé válni, ami meghátrálásra készítené a török kormányt. Ankarára csak érzékelhető gazdasági szankciókkal lehetne nyomást gyakorolni, akkor is csak abban az esetben, ha a komolyabb uniós partnereitől vágná el az országot, ahogy 2017 közepén Berlin ezt kilátásba helyezte.³⁵ Azonban a ciprusi ügy kapcsán egyik nagyobb uniós államnak sem érdeke túlfeszítenie a húrt, különösen annak fényében, hogy Törökország területén hivatalosan 3,5 millió szíriai menekült található – a valóságban ennél többről van szó –, akiknek a Görögországba és Bulgáriába történő átkelését Törökország hatékonyan akadályozza a 2016 első felében életbe léptetett mechanizmusnak köszönhetően. Nem véletlen, hogy a szíriai menekültek integrációját érintő uniós euró milliárdokat nem csökkentették az uniós vezetők.

A másik hatalom, amely hatni tudni Ankarára, az Egyesült Államok, amely szintén érdekelt a térség gázlelőhelyeinek kitermelésében, valamint ezzel együtt a rend fenntartásában a saját szövetségesei között. A törökök számára jelzésértékű volt az utóbbi hónapok görög–ciprusi–izraeli és amerikai közeledése.³⁶ Ugyanakkor, ahogy az elmúlt évtizedek megmutatták, Washington a ciprusi konfliktus kapcsán alig tudott hatni görög és török szövetségeseire (az 1963-as Johnson-levél sikere inkább kivételesnek tekinthető, ráadásul komoly szerepe volt abban, hogy néhány időszakot leszámítva mélyrepülésbe kezdjenek a bilaterális kapcsolatok). A helyzetet tovább bonyolítja, hogy számos kényes kérdés feszíti az amerikai–török kapcsolatokat (Szíria, S-400-as vásárlás), amelyekhez képest ez a probléma harmad- vagy negyedrangúnak tűnik.³⁷ Ráadásul a térségben szintén érdekelt Oroszország – amely ugyan elítélte a török akciót, de – nem nézi rossz szemmel a NATO-n belül kialakuló feszültséget. Törökország különutassága a szövetségen belül egyre több konfliktust szül, azonban eddig a legtöbb kérdésben Ankara követi a NATO-s irányelveket és célkitűzéseket.³⁸

Így marad a patthelyzet, s ezzel együtt a török fúróhajók folytatják majd a kutatást, lehetőség szerint biztos távolságban a dél-ciprusi partoktól, hogy elejét vegyék egy komolyabb diplomáciai konfliktus kialakulásának. Viszont a török vagy észak-ciprusi tengeri övezetben talált természeti kincsek későbbi kitermelésébe nem lesz nagy beleszólása a görög ciprióta sziget résznek – ahogy megegyezés nélkül a déli területekből származó jövedelemre sem számíthatnak az északiak. Az egyesítési tárgyalások jelenleg állnak, s ilyen környezetben nem valószínű, hogy hamar folytatódni fognak. A jelenlegi érdekszféra-kijelölésben újabb fejezetet nyithat, amennyiben kiderül, hogy a mindkét fél által magának követelt területeken nincs lelőhely, hiszen ebben az esetben a komolyabb konfliktus elkerülhető. Ha azonban a török kutatóhajók sikerrel járnak a következő években, az egyre erősödő török flotta pedig képes lesz megvédeni ezeket a területeket, s biztosítja a török fennhatóságot Ciprussal szemben, az újra csavarhat egyet a két szigetrész egyesítésének ügyén.

³⁴ Metin Gürcan: [Libya has outsized importance for Turkey's Mediterranean plans](#) [online] 2019. 07. 05. Forrás: Al-Monitor, [2019. 08. 02.]

³⁵ Egeresi Zoltán: [Merre tovább? A német–török kapcsolatok 2017-es német választás után](#) [online] 2017. 10. 06. *SVKK Elemzések*, 2017/24. Forrás: Svkk.uni-nke.hu [2019. 08. 02.]

³⁶ GÖKHAN Güler: [Doğu Akdeniz ve Ege'deki Gasp ile Çatışma Girişimleri](#) [online] 2019. 06. 29. Forrás: TÜRK SAM [2019. 08. 03.]

³⁷ A Törökország és USA közötti viszony romlásáról lásd: Egeresi Zoltán: [Konfliktusok az amerikai–török kapcsolatokban](#) [online] 2018. 02. 12. *SVKK Elemzések*, 2018/7. Forrás: Svkk.uni-nke.hu [2019. 08. 02.]

³⁸ Pénzváltó Nikolett: [Törökország és a NATO viszonya 1991-től napjainkig.](#) [online] 2018. 11. 07. *SVKK Elemzések*, 2018/18. Forrás: Svkk.uni-nke.hu [2019. 08.02.]

Stratégiai Védelmi Kutatóintézet

ELEMZÉSEK 2019/16

2019. augusztus 15.

Az „SVKK Elemzések” 2003 óta a kutatóintézet munkatársainak tematikus szakpolitikai elemzéseit megjelentető időszakos kiadvány, melyben a szerzők független kutatói álláspontjukat közlik.

Az NKE Eötvös József Kutatóközpontjának Stratégiai Védelmi Kutatóintézete független szakpolitikai kutatóintézet, a kiadványaiban megjelenő elemzések, álláspontok, vélemények nem feltétlenül tükrözik a szerkesztőség vagy a kiadó véleményét. Az elemzésben foglalt információk, adatok, megállapítások tájékoztatás céljából készültek.

Kiadó: NKE Eötvös József Kutatóközpont Stratégiai Védelmi Kutatóintézet

Szerkesztés és tördelés:
Csiki Varga Tamás, Tálás Péter

A kiadó elérhetősége:

1581 Budapest, Pf. 15.

Tel: 00 36 1 432-90-92

E-mail: svkk@uni-nke.hu

2019 – : NKE Stratégiai Védelmi Kutatóintézet Elemzések (ISSN 2063-4862)

2012–2019: NKE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont Elemzések (ISSN 2063-4862)
2011–2012: ZMNE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont Elemzések (ISSN 2063-4854)
2007–2011: ZMNE Stratégiai Védelmi Kutatóintézet Elemzések (ISSN 2063-4854)
2003–2007: ZMNE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont Elemzések (ISSN 2063-4854)

© Egeresi Zoltán, 2019

© NKE Eötvös József Kutatóközpont Stratégiai Védelmi Kutatóintézet, 2019